

KUR'ÂN AYDINLIĞINDA YARATILIŞTAN GELİŞİME

Dr. Faiz KALIN*

ÖZET

Gelişim; varlığın, yaratılışından itibaren tedicen üst mertebelere ulaşması demektir. Evren gibi muazzam bir sistem yaratılarak, oradaki her şey insanın olgunluğa ulaşması için hizmetine sunulmuştur. Böylelikle insana var oluş ve eko sistemini iyi okuyarak pratiğe dökmesi ile tekâmülü yakalayacağı mesajı verilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Kur'ân, yaratılış, evren, değişim, gelişim.

ABSTRACT

From Creation to Development in Light of The Qor'an

Development means man's gradual reaching to upper ranks from his creation onwards. Such a coordinate system as universe was created and everything it includes was offered to mans service so thad he could attain maturity. Thus, the message given to him is that he can obtain development through readingwell existence and eco-system and pratising what he reads.

Key Words: The Qor'ân, creation, universe, change, development.

Giriş

Gelişim¹, varlığın yaratılışını, yapısal özelliğini ve hareketlerini okuyarak, kökenine inip oradan ontolojik kaynağına varmak, buradaki stratejiyi yorumlayıp tekrar varlığa ve insana dönmek; eserden müessire yönelerek insanı, aktif olarak, yaratılışının gayesine sevk etmek² diye açıklanabilir.

Bu bağlamda gelişim adına başarılı adımların atılabilmesi, sosyal bilimlerle birlikte fen ve sağlık bilimleri donanımını Kur'ân potasında yoğurup, analiz ve

* Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Temel İslam Bilimleri Bölümü Arap Dili ve Belâgatı Ana Bilim Dalı

¹ Konuya farklı bir açıdan baktığımız diğer bir makale için bkz., Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, sayı: 27, Erzurum, 2007.

² Yazır, Elmalılı Muhammed Hamdi, *Hak Dini Kur'ân Dili* (I-IX) Eser Kitabevi, İstanbul, 1971, I, 65-74.

senteze tabi tuttuktan sonra, pratike etmeyi gerektirmektedir. Ancak bu yöntemle modern pedagojinin ışığı altında günümüz insanına sağlıklı yaklaşım gerçekleştirilebilir.

Bunun gerçekleştirilebilmesi gelişimin referanslarını anlama zorunluluğunu ortaya koymaktadır. Bu bağlamda varlığı, insan ile birlikte değerlendirebileceğimize, oradan insanın gelişimine katkıda bulunacağımıza inanıyoruz. Tafsilat iyi okunduktan sonra, öze yönelik proje ve planları işleme sokmak³ daha kolay ve sonucun başarılı olabilirdiği akla ve tecrübeye daha uygundur. Başlangıçta yapılması gereken bir işin sona bırakılması, sonda yapılması gereken bir işin başa alınması gelişimi menfi yönde etkiler. Kur'ân dikkatle incelendiğinde gelişim grafiğinin zirvesine giden stratejide öncelik-sonralık ve zamanlamanın gelişimde ne kadar hâkim ve aktif bir yasa olduğu anlaşılmaktadır. Bütün bu gerçeklerden hareketle gelişim referanslarına bakmanın faydalı bir yaklaşım olacağı kanaatindeyiz.

1- Ontolojik Referans: Varlığın kozmik ötesinden, bilimin kaos diye nitelendirdiği oluşuma, oradan kozmik alem⁴ ve sonrasına gidişi, gelişimin argümanları ile doludur. Felsefe, ontolojiyi incelerken varlığın özünü, ilkinin bulmaya çalışır. Buradaki esas amaç, Yunus'un ifadesi ile ,

“Oradan gönderildim aşk ile bile geldim

Bu âleme çıkıcak bir aceb hâle geldim”⁵,

insanın nereden geldiğini, nereye gittiğini, ne yapacağını, ne olacağını, ne olabilirdiğini, insan-ı kâmil olma yolundaki gelişimini anlamak ve anlatmak; felsefi bir yaklaşımla, insanı ileri taşımaktır⁶. Esasen bize göre insanı kâmil medeni, hukuka saygılı, sorumluluğunu müdrük ve bu idrak içerisinde hareket eden, insan demektir.

Bu ise geleceğe daha da güvenle bakabilme, bireysel ve toplumsal olarak daha iyiye gitme demektir. Bu manada gelecek bir üstünlüğe de sahiptir⁷. Çünkü

³ a.g.e, I, 65-74.

⁴ Davies,Paul, *Son Üç Dakika*, trc. Sinem Gül, Varlık Yay., İstanbul, 1999, s. 31-89; Weinberg, Steven, *İlk Üç Dakika*, trc. Zekeriya Aydın- Zeki Aslan, Tübitak, Ankara, 1996, s. 44, 97, 124, 139; Merdin, Sadettin, *Tarıya Koşan Fizik*, Timaş Yay., İstanbul, 1995, s. 98.

⁵ Köprülü, Fuad, *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yay., Ankara, 1976, s. 318.-319. Yunus'un XIII. Asrın sonları ile XIV. Asrın başlarında yaşadığı belirtilmektedir. Geniş bilgi için bkz., a.g.e, s. 261268.

⁶ Sönmez, Veysel, *Eğitim Felsefesi*, Anı Yay., Ankara, 2005, s. 9-10.

⁷ Çüçen, A. Kadir, Heidegger'de Varlık ve Zaman, Asa Kitabevi, Bursa, 1997, s. 126; ayrıca bkz. Kalın, Faiz, *Felsefe ve Bilim Işığında Kur'ân'da Zaman Kavramı*, Rağbet Yay., İstanbul, 2005, s. 275.

zamansallık içinde en önemli rolü oynayan gelecek, ontolojik olarak kendi otantikliğini hazırlamaktadır.

Gelişimi daha da iyi kavrayabilmek için, yaratılış stratejisi açısından varlığın ontolojik yapısı önemlidir. A'yân-ı Sabite⁸ teorisi dikkate alındığında varlığın formüllerine dahi ne yapacakları öğretilmiş olmalıdır ki⁹ o donanımla, kendilerine verilen "ol"¹⁰ emri gereğince hareket ederek, daha üst mertebelere ulaşabilmektedirler.

Hakkında çok az bilgi verildiğine işaret edilen ruhun¹¹, İlâhî bir öğreti ve eğitim ile daima üst bir mertebeye ulaştığına ve bu sayede kozmik ötesinde elde edilen cüzi irade, konuşma, isteme, akit yapma, toplu mukavelede bulunma gibi hak ve yeteneklere kavuştuğuna, bu donanımla kozmik sistemde daha önemli gelişimler kaydedebileceğine dikkat çekilmiştir¹². Ayrıca bu eğitimden, gelişebilmek için önce ruhun öğretime ve eğitime tabi tutulması gerektiği, bu alt yapı üzerine insanın kendisine verilen göz, kulak, kalp sayesinde bilgisizliğini giderebileceği¹³, doğru bilgiye ulaşabileceği¹⁴, fiziki güçlerin istenilen şekilde eğitilebilirliği okunabilir.

Kişisel gelişim yolunda bilginin efendisi olmak, ne olursa olsun insanlara iyi davranmak ruhtan gelen sinyaldir. Ruh, her zaman karşıdakini anlamayı, bilgelik ve nezaketle davranmayı öğütler. Ruh ve eğitim yoluyla elde ettiklerimiz, bizleri gaddar olanlara dahi kötülük yapmaktan korur¹⁵. Bu ruh ve bu inançla insan, öfkesini yutan ve başkalarını affeden Allah'ın sevdiği güzel davranış ve takva sahibi kimselerin sınıfına girer¹⁶. Dolayısıyla eğitilmiş, olgunluğu yakalamış bir ruhu, bireye ve topluma kazandırmak, gelişimden yana olan sorumluluk sahibi herkesin görevi olmalıdır. Gelişime giden yolun birinci basamağının böyle bir yaklaşım ve uygulamayı lüzumlu gördüğü açıktır.

⁸ İlim ve hayat gibi tümel nesnelerin akılda somut bir varlığı olmakla beraber, dış alemde böyle bir varlığı görünmez. Dolayısıyla bir tümel nesne dış alemde ile tezahür edebilir. İşte bu, varlığın zaman ve mekâna bağlı olması değildir. Çünkü dış alem de bir varlığa sahip değildir. Her ne kadar akılda mevcut olsalar da, tek başlarına madum, hüküm yönünden ise mevcuttur. Dolayısıyla Allah'ın emrine muhatap olarak gelişim gösterme konumundadırlar. Bkz. Kalın, s. 277.

⁹ Yazır, I, 176; V, 3198-3203; Izutsu, Toshihiko, *İbn Arabînin Fususundaki Anahtar Kavramlar*, trc. Ahmet Yüksel Özemre, Kaknüs Yay., İstanbul, 1998, s. 288

¹⁰ Hicr, 98; Nahl, 40; Meryem, 35; Yasin, 82; Mü'min, 68.

¹¹ İsrâ, 85.

¹² Yazır, I, 53, 65; IV, 2323-2328.

¹³ Nahl, 78.

¹⁴ Yazır, V, 3198-3203; Sönmez, s. 12, 13.

¹⁵ Ankan, Münir, *Nitelikli İnsan*, Bilge Yay., İstanbul, 2004, s. 143.

¹⁶ Âli İmrân, 134.

2- Kozmolojik referans: Kozmik ötesi bir âlemin en büyük gelişim ve kalkınmasını yaşayan bir varlığın, kozmik âlemde yerinde sayması öncesi ile çelişir. İnsanı kuşatan kâinat, özlerin, zerrelere, kendilerine öğretileni icra etmesi ile âlemleri oluşturarak ulaşılan bir gelişimdir¹⁷. Doğada işleyen kanun gereği varlık, bir anda kendini ortaya koyamamaktadır¹⁸. Yani gelişim tedicilikle varılan bir keyfiyettir. Anlık bir oluşumla gelişimi açıklamak mümkün değildir. Esasen an'ın, hâkim bir öz olarak ileriye doğru koşuşunda zamanın en küçük diliminden, en büyüğüne kadar her çeşit ölçümünü gerçekleştirirken, nice gelişimlere mühürünü bastığı, kainatın çehresinden okunmaktadır.

Eğer zerreler kendi başlarına hareket etse idiler, ibretle bakını büyüleyen, gecesi-gündüzü ve mevsimleri ile tek devlet oluşturarak tevhidi haykıran¹⁹ kozmik sistemi oluşturamazlardı. Buradan hareketle gelişimin temel yasası olan birlik ve beraberliğin, kozmolojik açıdan da referanslı olduğunun altı çizilebilir. Demek ki; bir öğretinin işlemesiyle zerrelerden âlemlere ulaşıırken, tedrici bir yöntemle tekâmül gerçekleşmektedir²⁰. Böyle bir yasaya uymayanlardan gelişime katkı sağlaması beklenebilir mi?

Kur'ân ve bilim, kozmik sisteme ulaşıırken *dehr* kelimesiyle anlatılan uzun bir süreden sonra²¹, belki de yeryüzünde gece ve gündüzün işlemediği dönemlerde, henüz adı dahi geçmeyen insanı²² kuşatan her şeyin, fiilen, gelişimin somut ve soyut örneklerini sunmakta olduğunu ortaya koymaktadır. Bir başka ifade ile kozmik sistem, gelişimin strateji ve planlarını öğretirken, ezelde ruhen bu eğitimi almış olan insanın, cismani bir yapı içinde, kendisine verilen donanımları eğiterek, gelişimin zirvesine çıkabileceğini kavramak hiç de zor değildir. Bu durum, mana ve maddesiyle böyle bir öğretinin içinden süzülerek gelen insanın bulunduğu noktada kalamayacağını, irade ve çalışmasıyla pozitif veya negatif yönde bir değişim yaşayacağını anlatmaktadır.

Elektronların atomun çevresinde dönme emrini icra etmeleri, gazların oluşumu²³, oksijen ve hidrojenin kendilerine verilen emirle sentezi gerçekleştirerek

¹⁷ Fatihâ, 1, Heyet,(Abdullah Yeğın, Abdulkadir Badıllı, Hekimođlu İsmail, İlham Çalım) *Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Büyük Lügat*, (I-IV) L-Z, Türdav Ofset Tesisleri İstanbul, 1981, 1763- 1764.

¹⁸ Topçu, Nurettin, *Bergson*, Hareket Yay., İstanbul, 1968, s. 13.

¹⁹ Hanefi Ahmed, *et- Tefsiru'l-İlmi li'l-Âyâtil Kevniyye fi'l- Kur'ân*, Dâru'l- Me'ârif, Mısır, 1119, s. 318.

²⁰ Yazır, I, 67; Ülken, Hilmi Ziya, *İslâm Düşüncesini*, İstanbul, 1995, s. 171.

²¹ İnsan, 1.

²² er-Râzi, Fahrüddin Muhammed İbn Ömer İbn el- Hüseyin İbn el- Hsen İbn Ali, *et- Tefsiru'l-Kebîr*, (I-XXXII) Daru'l- Kutubi'l- İlmiye Beyrut, 1990, XXVIII, 210.

²³ Lightman, Alan, *Yıldızların Zamanı*, trc. Murat Alev, TübitakYay., Ankara, 1998, s. 69-80.

varlığın tamamına hayat kaynağı olan suyu²⁴ oluşturmaları, doğanın mucizevî gelişimi olarak zikredilebilir. Demek ki gelişim, varlığın mayasına konulan bir eğitim kanunudur. Günümüzde ulaşılmış olan teknolojik seviye de bu gelişimin göstergelerinden sadece birisidir.

Bu bakımdan kalkınma planının uygulanmasında geleceğin, bir üstünlüğe sahip olduğuna yapılan vurguya burada bir kez daha işaret ederken²⁵, fitratin gelişimi desteklediğinin de altını çizmek gerekir. Karanlıkların içinden süzülerek gelen güneşin giderek yükselişi ile dünyayı aydınlatması ve varlığa enerji sunması, ayın dolunay olmak için geçirdiği evreler, toprağa atılan bir tanenin yaprak ve çiçeklere ulaştıktan sonra onlarca tane vermesi²⁶, bize gelişimin, ilgili yasalardaki stratejilerin işlerliğine bağlı olduğunu öğretmektedir.

İlk insanın yaratılışında topraktan başlayarak geçirdiği evreler²⁷, anne rahmine gelinceye kadar geçirdiği değişimler, burada alak²⁸ durumundan cenin kıvamına gelmesi²⁹, hamilelik süresindeki gelişimler, doğumu ile bebeklik, çocukluk gençlik olgunluk ve yaşlılık bireysel olarak fiziki yapıyı ifade ederken; aile, kabile, millet gibi kavramlarla da toplumsal olarak gelişimin ifade edilmesi aynı stratejinin işlediğini ve daima ileriye gidiğini göstermektedir.

Sanatla değişik şekiller alan madde, dünya hayatının ihtiyaçlarına cevap verirken, çalışarak ileriye gidileceğini, maddeden azami seviyede yararlanılacağını, buna ulaşabilmek için eğitime ve öğretime daha çok önem vermenin gerekliliğini vurgulamaktadır³⁰. Dolayısıyla eğitim ve öğretim bağlamında yapılacak çalışmaların gelişimi gerçekleştirebilmesi için, ontolojik ve kozmolojik referanslardan elde edilen veriler, pedagojik normlarla sentezlenerek, aktif bir biçimde insanlığın hizmetine sunulmalıdır.

3- Pedagojik Referans: Bir ülkenin kalkınması, sorunların üstesinden gelebilmesi, ilerlemesi, gelişmesi, huzur ve sükûnun sağlanması, kitlesel bir gelişim demektir. Bütün bunların gerçekleşebilmesi için önce fertlerin birer birey olarak; bu

²⁴ Enbiyâ, 30.

²⁵ Çüçen, s. 21.

²⁶ Yazır, I, 65-66.

²⁷ Hicr,26; Mü'minûn, 12; Fâtır, 11; Yazır, I, 65.

²⁸ Alâk, 2.

²⁹ el- Alûsî, Ebu'l- Fadl Şihâbüddîn Mahmûd, *Ruhu'l- Me 'ânî fi Tefsiri'l- Kur'ân'l-'Azîm ve's-Seb 'il- Mesânî*, (I-XXX) Dâru lhyâit-Turûsi'l-'Arabî, Beyrut, 1985, XVII, 14; Yazır, I, 65.

³⁰ İbn Cinnî, Ebu'l-Feth Osman, *el- Hasâis*, (I-III) nşr., Muhammed'Ali en-Neccâr, Beyrut, 1952, I, 259.

mantığı kavraması, sonra da aynı doğrultuda toplumsal mantığın oluşumuna, ihtiyaç vardır. Böyle bir pedagojinin işleyebilmesi, sırasıyla şu donanımların toplumsal olarak kabul edilmesine ve işlemesine bağlıdır.

A- Sağlıklı Düşünme: Sağlıklı düşünme gelişimin ilk basamağını oluşturmaktadır. Zira sağlıklı düşünebilme sayesinde yanlış düşüncelerden uzaklaşmaktadır. Doğru düşünce, gelişimin esası ve adresidir. Çünkü Peygamber efendimiz s.a.v' in buyurduğu gibi “ameller niyetlere göredir”³¹ niyeti yapıcı olan oluşumlar, doğru ve güzel icraatlarla ülke gelişimine hizmet eder. Ayrıca sağlam işin öncüsü doğru düşüncedir. Arızalı bir düşüncenin sağlıklı bir iş icra etmesini ve ülke gelişimine katkı sağlamasını beklemek insanın mantığına aykırıdır.

Sağlıklı düşünebilmenin insanlığı ileri taşıdığı bir gerçektir. Evrendeki düzen insan aklını eğitir ve ileriye, daha doğruya, daha güzele ve daha kazançlı olana taşır³². Kur’ân düşünüp ders alanları överken; düşünmeyenleri kınamaktadır. Yani sağlıklı düşünmeyi emretmektedir. Düşünmeyi emreden ayetler incelendiğinde insanı kademeli olarak ileriye taşıdığı, varlığı ve kozmik sistemi öğretmeyi, bunlardan yola çıkarak yeni icatlar bulmanın mümkün olacağını insanın gözleri önüne sermektedir. Psikolojik yönden, hayatın sıkıntıları ile eğitilen insan, tekrar aynı sıkıntıyı yaşamamak için, çalışır, sabretmeyi, hakkına razı olmayı, teenniye, tedriciliği, ilerlemeyi, önlem almayı öğrenir. Kısaca hayatın kendisi eğitici ve öğreticidir.

Kur’ân, mesajını sunarken öncelikle hakkı sunar. Daha sonra, batılın temelden yanlış olduğunu vurgular³³. Bunu yaparken muhatabını sağlam bir inanca kavuşturmak, yanlış inanç ve düşüncelerden arındırmak için psikolojik, sosyolojik, kozmolojik delilleri anlaşılır bir dille anlatır³⁴. Bu bağlamda muhatabını ikna eden, şüphelerden arındıran çeşitli örnekler verir³⁵. Bunları okuyan ve duyan insan, zihnini anında zikredilen örneklere kilitlenmiş bir vaziyette bulur. Bütün bu örneklerin sonunda Hz. Peygamber’in şahsında insanlığa hitaben, artık her şeyin ortada çok açık bir şekilde belli olduğu, zorlamaya gerek kalmadığı uyarısı yapılır³⁶. Kur’ân’ın

³¹ el-Buhârî, Ebû Abdullah Muhammed ibn İsmail İbn İbrahim İbn el- Muğîre, *Saîhu'l- Buhârî*, el- Mektebetu'l- İslâmiyye, İstanbul, ts., Bedü'l-Vahy, Menâkibu'l-Ensâr, 45; Talak, 11; Eymân, 23; Müslim, Ebu'l- Huseyn İbn el- Haccâc, el- Kuşeyrî, *Saîhu Müslim*, thk., İmâre, 155., Muhammed Fuâd Abdulbâkî, el- Mu'cemu'l- Mufehres li Elfâzî'l- Kur'ân el- Mektebetu'l-İslâmiyye, İstanbul, ts.,

³² Sönmez, s. 7.

³³ İsrâ, 81.

³⁴ Enbiyâ, 22.

³⁵ Ğaşiye, 17-20.

³⁶ Ğaşiye, 21.

ifadesiyle zarar etmemenin ilk şartı imandır. İman, doğru düşünmenin, sağlıklı yaklaşımın ta kendisidir.

Beyin gücü denilen güç, eğitimle elde edilebilir. Fiziki güçleri sağlıklı olarak sevk ve idâre edecek olan eğitilmiş beyinlerdir. Kur'ân'ın okumak, öğrenmek, ibret almak, tefekkür etmek, şuurlu olmak ya da şuuruna varmak, yaşantısını prensiplere dayandırmak, davranışlarını güzelleştirmek gibi uyarılarına kulak vermek gerekir. Bu kavramlar beyni besleyen ve güçlendiren kazanımlardır. Bu kavramlarla donanan bir toplumda işler, bilimin ışığı altında seyretme şansını ve gelişimi yakalayabilecektir.

B- Strateji: Varlığın mayasında bulunan tekâmül istidadı, bir takım prensiplerin ve ameliyelerin işlenmesini gerektirir. Aksi durumda gelişim yerine gerileme kaçınılmaz bir yasa olarak devreye girer³⁷. Bu durumda varlığı ve onu geliştiren prensipleri öğrenmek ve yerli yerince uygulamak gerekir ki; bu da ancak strateji ile mümkündür. İnsanın yaratılışına kadar geçen uzun sürede³⁸varlığın, yer ve göklerin bir takım evrelerden geçtiğini³⁹ sonuçta geliştiğini Kur'ân'dan ve bilimsel araştırmalardan öğreniyoruz. Stratejik olarak bir takım aşamaları yaşayan kâinat, netice itibarı ile kendisinden beklenen fonksiyonu icra etmekte; varlığa, özellikle insana hizmet etmektedir⁴⁰.

Bu mantığın kavranması ve kazanılması için Kur'ân, strateji ve planlar ortaya koymaktadır. Bir işi bitiren insanın başka bir işe koyulmasını emretmesi ile⁴¹ insanın yerinde saymasına karşındır⁴². Yeter ki insan, O'nun emir ve yasaklarına uysun. Emir ve yasaklara uymak, hukuka saygının, kalkınmış olmanın önde gelen göstergesidir.

Kur'ân, yasak koyarken izlediği stratejiyle insanlığı kötülüklerden korumakta, güzelliklere ve kurtuluşa ulaştırmaktadır⁴³. İnsan-ı kâmilî yetiştirmekle, önemli değişim gerçekleştirilmektedir. Kâinatın gelişimini sağlayan eğitim ve öğretimin plan, program ve stratejileri, ülkelerin gelişimini ve kalkınmasını da sağlayan yegâne yoldur. Kur'ân'da övgü ile bahsedilen insanlar, yani mü'minler, ve bunların oluşturduğu toplumlar, yaşadığı ülkeler, esasen gelişimi gerçekleştirmiş olması

³⁷ Yazır, I, 65.

³⁸ İnsan, 1.

³⁹ er-Râzî, I, 212.

⁴⁰ Abdalbâkî, S. 347.

⁴¹ İnşirâh, 7.

⁴² Sürmeli, Mehmet, "Güneşi Tutabilmek", Yeni Dünya, Sayı, 69, Temmuz, 1999, s. 39-40.

⁴³ ez- Zerkânî, Muhammed 'Abdu'l-'Azîm, *Menâhilü'l-'İrfân fi 'Ulûmi'l-Kur'ân*, Daru'l-Fikr(I-II) Beyrut, 1996, I, 73.

gereken ülkeler olmalıdır. Bu anlamda bilim adamlarından, eğitimcilere; ekonomistlerden, yöneticilere varıncaya kadar toplumu oluşturan katmanlardaki herkesin, gelişimin temel strateji ve planlarını anlayıp uygulama hususunda sorumluluk taşıdığı kanaatinde olduğumuzu özellikle vurgulamak isteriz.

Çocuk eğitimi konusunda Kur'ân, Hz. Lokman'ın oğlunu eğitirken yaşına, sorumluluğuna paralel olarak ardışıklı bir plan ve pedagojik yaklaşım gösterdiğini ortaya koymaktadır. Önce tevhit akidesini yerleştirip, şirkten men etmekten başladığını, sonra aile içi hukuka riayet bağlamında saygının çerçevesini çizdiğini, nerede olursa olsun iyiliğin asla kaybolmayıp sahibini bulacağı inancını kavratmış olduğunu görmekteyiz. Devamla namaz, emr-i bilm'arûf ve nehy-i ani'l-münker, sabretmek, sosyal çevreye takınılacak tavır, yürüyüş ve konuşmada disiplin gibi gelişim ve eğitimin temel ilkelerini aşıladığı görülmektedir⁴⁴. Buradaki amaç, gelişmiş birey ve topluma ulaşmak, onların dünya ve ahiret mutluluğunu gerçekleştirmektir.

C- Değişim: Gelişime doğru hızlı ve emin adımlarla yol alırken ontolojik, kozmolojik pedagojik olarak işleyen İlâhî yasalardan birisi de değişimdir. Değişim, Allah'ın doğada işlettiği bir kanundur. Bu kanun işlerken varlık, pozitif veya negatif bir sonuca doğru gitme yeteneğine sahiptir. Onu, pozitif bir sonuca götürecektir olan eğitim ve öğretimdir. Gelişime giden yolda pozitif değişim, olması gerektirir. Dünya uygarlığını kurarak insanlığı bunalım ortamından kurtarmak, uygarlığı, sevgiye, işbirliğine dayandırmak ve yaşamı her saniye yeniden- yaratılan ve idare edilen ontolojik ve kozmolojik yapı içerisinde- kurmakla mümkündür. Bunun için ırkların, ulusların, renklerin, cinslerin ve inançların uluslar arası bir düzen bayrağı altında toplanma imkânları araştırılabilir⁴⁵. Eğitim, dünya uygarlığını, demokratik uygarlığı gerçekleştirebilir

Gelişim yolunda en büyük değişimi gerçekleştiren Kur'ân'dır. İnsanlığı yanlışlardan arındırıp, doğruya ve güzele kavuşturmada en büyük katkısı sağlayan yegâne rehberdir. "Toplumlar, zaman içerisinde, fikri, tecrübi ve ilmi bakımdan gelişip ilerleme kaydetmede buna paralel olarak maddi ve manevi ihtiyaçları farklılık göstermektedir. Bu süreçte fikri, ilmi ve sosyal bağlamda, ilkel toplumlarla gelişmiş toplumlar arasında büyük farklar meydana gelecek, bunun sonucu oluşan şartlar çerçevesinde, bir asırda yaşayanlara uygun olan hükümler, diğer dönemlerde

⁴⁴ Lokman, 13-20.

⁴⁵ Sönmez, s.105-106; Özsoy, Osman, *Etkin Eğitim*, Hayat Yay., İstanbul 2004, s. 38-41.

yaşayanlara uygun gelmeyebilecektir. Bu nedenle bir dinin bazı kurallarının konuluşundaki hikmet, diğer dininkinden farklı olabilecektir. İşte böyle durumlarda, kulların faydası düşünülerek, konulacak ilahi prensiplerin diğerlerini ortadan kaldırması söz konusu olacaktır. Çünkü önceki, insanların ihtiyaçlarına cevap vermede yeterli olmamaktadır. Bu yetersizlik, önceki hükümlerin kaldırılıp, yerine insanların ihtiyaçlarına cevap verecek diğer prensip ve hükümlerin konulmasına yol açacaktır ki bu olaya nesh adını veriyoruz⁴⁶. Şu halde nesh, değişimle birlikte zaman ve mekân tahdidini aşarak, gelişimi gerçekleştirecek olan bir eğitim stratejisi olarak değerlendirilebilir. Bu da hukukun işlemesi, ahlaken yücelme ve gelişim demektir.

Değişim önce öğrenme ile başlar, sonra insanlığa yayılır. Şeytanî hayallerden arınarak pozitif düşüncelere yönelmek gerekir. Negatif gidiş negatif sonuca, pozitif gidiş, pozitif sonuca götürür⁴⁷. Kurallara uymak eğitimin işlediğini, gelişimin gerçekleştiğini gösterir. Eğer gelişim yoksa, eğitim yok demektir. Bütün bunların yapılmasındaki amaç, insan haklarıdır. Dinin maksadı, insanın temel haklarını korumaktır. İtikat, ibadet, ahkâmı ilgili emir ve yasaklar, ahlaken yücelmeyi gerçekleştirecek donanımlardır. Ahlak geliyorsa inanç, ibadet, hukuk, kısaca gelişim var denilebilir. Aksi durumda mezkûr kavramların reel olarak işleyişinden, kısaca gelişimden bahsedilemez. Söz konusu edilen hususlar hayatın içinde her gün her saniye yaşanan gerçeklerdir. Eğitim, 10 Aralık 1948 de insan hakları evrensel bildirgesine taşınmış, insan hakları koruma altına alınmıştır⁴⁸. Bu durum, gelişim adına zikredilmesi gereken önemli bir husustur

Sonuç: Bütün bu anlatılanlar, gelişimi destekleyen önemli etkenlerin başında zikredilebilir. Bu bağlamda Kur'ân'ın, kıssaları sunuş yönteminin gelişimi gerçekleştirci eğitici ve ıslah edici mahiyette olduğuna⁴⁹ dikkat çekmekte yarar vardır. Hz. Adem'in, öğretimle eşyanın isimlerini bilme konusunda meleklere daha ileri bir başarı göstermesi⁵⁰, Hz. Yusuf'un zindanlardan hazinelerin başına bilgi sayesinde geçişi, uyguladığı tarım ve ekonomi stratejisi ile Mısır yönetiminde devrinin sıkıntılarını aşması⁵¹, Hz. Davud'un savaşlarda en önemli savunma ve korunma

⁴⁶ Eroğlu, Ali, *Kur'ân Tarihi ve Kur'ân İlimleri Üzerine*, Kültür ve Eğitim Vakfı Yay., Erzurum,2002. s.186-187.

⁴⁷ Ankan, s. 48-53.

⁴⁸ Şişman, Ahmet, *Eğitim Bilimlerine Giriş*, Pegem A Yay., 2006, s. 4,52.

⁴⁹ Eroğlu, s. 227.

⁵⁰ Bakara, 31.

⁵¹ Yûsuf, 54-57.

teknolojisini, zırh yapımını öğretim ve eğitimle başarması⁵², kendisine kitaptan bir ilim verilen birisinin, Belkıs'ın tahtını, soyut bir varlık olan İfrît'ten daha kısa bir sürede, getirmesi⁵³, hayvanların eğitilerek insana hizmet ettirilebileceği⁵⁴, buradan elde edilecek kazanç ve kolaylıklar, su ürünlerinden⁵⁵ yola çıkılarak yeni tesislerin inşası, buna bağlı olarak, söz konusu alanda elde edilecek istihdam ve üretimin artması gibi hususlar zikredilebilir. Bu gibi örnekler, gelişimin adresi olarak, hep eğitim ve öğretimi göstermektedir.

İnsanlığın gidişatını, negatif yönden pozitif yöne çeviren peygamberlerin, çok uzun bir eğitim sürecinden sonra böyle bir ulvî göreve tayin edildiklerini, aldıkları İlâhî eğitim ve öğretiyi vurgulamak gerekir⁵⁶. Şu halde toplumu eğitecek olan insanın, önce birey olarak kendisinin eğitildiği, sonra aynı insan önderliğinde toplumun ileriye taşındığı ve bunun sosyal pedagojinin bir kuralı olduğu ortaya çıkmaktadır⁵⁷. Çünkü öğretmen geliştirendir. Uygulama ile elde edilen bilgiler unutulmaz. Bu bağlamda insan-ı kâmile ulaşmanın yolunun tasavvufi terbiyeden geçtiğini benimseyip bu metotla gelişime katkıda bulunmaya gayret eden mutasavvıfları hayırla yâd etmek, gelişim adına tasası olan her bireyin görevi olduğu kanaatini taşıdığımızı belirtmek isteriz.

⁵² Enbiyâ, 80.

⁵³ Neml, 39,40.

⁵⁴ Mâide, 4.

⁵⁵ Nahl, 14.

⁵⁶ Bilgiseven, Âmiran Kurtkan, *İlmi Ledün Açısından Karanlık ve Aydınlık*, Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi, Sayı, 5, s. 23-30.

⁵⁷ Bakara, 44, 129; ez- Zeccâc, *Me'âni'l-Kur'ân ve İrâbuhu*, (I-V) nşr., Abdul Celil Abduh Şelebi, Beyrut, 1988, I, 125.